

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՓԱՍՏԱԲԱՆՆԵՐԻ ՊԱԼԱՏԻ ԽՈՐՀՐԴԻՆ ԱՌԸՆԹԵՐ
ԳԻՏԱՎԵՐԼՈՒԾԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆԻ ԿԱՐԾԻՔ
(AMICUS CURIAE) № 09/17**

14.09.2017թ.

ք. Երևան

Հայաստանի Հանրապետության փաստաբանների պալատի (**այսուհետ՝ Պալատ**)
խորհրդին առընթեր գիտավերլուծական կենտրոնը (**այսուհետ՝ Կենտրոն**),

քննարկելով ՀՀ քրեական օրենսգրքի (ընդունվել է 18.04.2003թ., ուժի մեջ է մտել 01.08.2003թ., ՀՕ- 528-Ն) 336-րդ և 349-րդ հոդվածների՝ ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը,

Պ Ա Ր Զ Ե Ց՝

Քաղաքացի Էդիկ Հովսեփյանը (ներկայացուցիչ՝ փաստաբան Ժորա Խաչատրյան, այսուհետ՝ դիմող) 04.05.2017թ. դիմումով ՀՀ սահմանադրական դատարանից խնդրել է որոշել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 336-րդ և 349-րդ հոդվածների ՀՀ Սահմանադրության 5-րդ հոդվածի 2-րդ մասին և 79-րդ հոդվածին համապատասխանության հարցը՝ հաշվի առնելով իրավակիրառ պրակտիկայում դրանց տրված մեկնաբանությունը:

Դիմողի փաստարկները հիմնականում հանգում են հետևյալին.

Դիմողը գտնում է, որ ոչ հստակ և անորոշ են սահմանված ՀՀ քրեական օրենսգրքի 349-րդ հոդվածով նկարագրված հանցակազմի օբյեկտիվ կողմը, 336-րդ հոդվածով սահմանված հանցակազմի սուբյեկտը, ինչը հանգեցրել է իր իրավունքների և ազատությունների անհիմն սահմանափակման՝ ազատազրկման դատապարտման եղանակով:

Ըստ դիմողի՝ վիճարկվող հոդվածներով նախատեսված հանցակազմերի անորոշությունը հնարավոր է դարձրել իրավակիրառ պրակտիկայում դրանց իմաստի տարածական մեկնաբանումը, որի հետևանքով խախտվել է միայն օրենքի հիման վրա դատապարտվելու՝ ՀՀ Սահմանադրության 72-րդ հոդվածով և Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածով նախատեսված՝ պաշտպանվողի իրավունքը:

Դիմողի կարծիքով՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 349-րդ հոդվածի դիսպոզիցիան անորոշ է այնքանով, որքանով բացահայտված չէ «ապացույց կեղծել» հասկացությունը, ինչը տեղիք է տվել հոդվածի տարածական մեկնաբանման՝ ապացույցի կեղծում համարելով նաև ցուցմունք տվող վկային ուղղորդելը:

Դիմողի կարծիքով՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 349-րդ հոդվածը կարող էր ունենալ նաև 4-րդ մաս, որով պարզաբանված կլիներ «ապացույց կեղծել» հասկացությունը: Այս դեպքում կաբացառվեր հոդվածի իմաստի տարածական մեկնաբանումը: Նման պարզաբանման բացակայությունը հոդվածի հանցակազմը դարձնում է ոչ հստակ և անորոշ, ինչը հակասում է ՀՀ Սահմանադրության 79-րդ հոդվածով ամրագրված որոշակիության սկզբունքներին և նույն Սահմանադրության 5-րդ հոդվածի 2-րդ մասի իմաստով՝ օրենք համարվել չի կարող:

Դիմողը նշում է, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 336-րդ հոդվածի իմաստով հանցագործության սուբյեկտ է ակնհայտ անմեղ անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկող պաշտոնատար անձը: Սույն հոդվածում առկա անորոշությունը վերաբերում է նրան, որ բացահայտված չեն «քրեական պատասխանատվության ենթարկել» հասկացության իմաստն ու բովանդակությունն այն պարագայում, երբ անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկել կարելի է վերջնական դատական ակտով, որի իրավասությունը պատկանում է դատարանին: Հետևաբար, ըստ դիմողի, նշված հոդվածով նախատեսված հանցագործության սուբյեկտ կարող է լինել միայն դատավորը: Սակայն, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 336-րդ հոդվածով դատավորի քրեական պատասխանատվության հարցը չի կարող դրվել՝ նկատի ունենալով, որ անձին քրեական պատասխանատվության դատավորը ենթարկում է դատական ակտ կայացնելու միջոցով, իսկ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 352-րդ հոդվածով սահմանված է դատավորի քրեական պատասխանատվությունը՝ ակնհայտ անարդար դատավճիռ, վճիռ կամ այլ դատական ակտ կայացնելու համար:

Վերոգրյալից ելնելով՝ դիմողը խնդրել է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 336-րդ և 349-րդ հոդվածները ճանաչել Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 5-րդ հոդվածի 2-րդ մասին և 79-րդ հոդվածին հակասող և անվավեր:

ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ՀԻՄՆԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐ

Դիմողի կողմից մեջբերված սահմանադրական նորմերի բովանակությունը հետևյալն է.

Հոդված 5. Իրավական նորմերի աստիճանակարգությունը

1. Սահմանադրությունն ունի բարձրագույն իրավաբանական ուժ:

2. Օրենքները պետք է համապատասխանեն սահմանադրական օրենքներին, իսկ ենթաօրենսդրական նորմատիվ իրավական ակտերը՝ սահմանադրական օրենքներին և օրենքներին:

3. Հայաստանի Հանրապետության վավերացրած միջազգային պայմանագրերի և օրենքների նորմերի միջև հակասության դեպքում կիրառվում են միջազգային պայմանագրերի նորմերը:

Հոդված 79. Որոշակիության սկզբունքը

Հիմնական իրավունքները և ազատությունները սահմանափակելիս օրենքները պետք է սահմանեն այդ սահմանափակումների հիմքերը և ծավալը, լինեն բավարար չափով որոշակի, որպեսզի այդ իրավունքների և ազատությունների կրողները և հասցեատերերն ի վիճակի լինեն դրսևորելու համապատասխան վարքագիծ:

Իրավական որոշակիության սկզբունքը հանդիսանում է պետական իշխանության նկատմամբ վստահության և իրավական պետության սկզբունքների կարևոր բաղադրատարրերից մեկը: Այս կապակցությամբ հարկ է նշել, որ ՀՀ սահմանադրական դատարանն իր պրակտիկայում բազմիցս անդրադարձել է **լեգիտիմ ակնկալիքների հանդեպ հարգանքի** սկզբունքին:¹

«Իրավական որոշակիության, իրավական անվտանգության և օրինական ակնկալիքների իրավունքի պաշտպանության սկզբունքները հանդիսանում են իրավական պետության ու իրավունքի գերակայության երաշխավորման անբաժանելի տարրերը: Սահմանադրական դատարանը 2006թ. ապրիլի 18-ի ՍԴՌ-630 որոշման մեջ, մասնավորապես, արձանագրել է, որ «...օրենքը պետք է համապատասխանի նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի մի շարք վճիռներում արտահայտված այն իրավական դիրքորոշմանը, համաձայն որի՝ որևէ իրավական նորմ չի կարող համարվել «օրենք», եթե այն չի համապատասխանում իրավական որոշակիության (*res judicata*) սկզբունքին, այսինքն՝ ձևակերպված չէ բավարար աստիճանի հստակությամբ, որը թույլ տա քաղաքացուն դրա հետ համատեղելու իր վարքագիծը»: Առավել ևս իրավունքի գերակայության սկզբունքի որդեգրման շրջանակներում օրենքում ամրագրված իրավակարգավորումները պետք է **անձի համար կանխատեսելի դարձնեն իր իրավաչափ սպասելիքները:** Բացի դրանից, իրավական որոշակիության սկզբունքը, լինելով իրավական պետության հիմնարար սկզբունքներից մեկը, ենթադրում է նաև, որ իրավահարաբերությունների

¹ Տե՛ս, օրինակ, ՀՀ սահմանադրական դատարանի 04.05.2010 թիվ ՍԴՌ-881, 09.09.2008 թիվ ՍԴՌ-758 որոշումները:

բոլոր սուբյեկտների, այդ թվում՝ իշխանության կրողի գործողությունները պետք է լինեն կանխատեսելի ու իրավաչափ»:¹

Անհատական սահմանադրական դիմումով վիճարկվող քրեաիրավական դրույթների բովանդակությունը հետևյալն է.

Հոդված 336. Ակնհայտ անմեղ անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկելը

1. Անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկելը չհաստատված հանցագործության դեպքով կամ առանց դեպքին անձի մասնակցությունը հիմնավորող կամ ոչ բավարար չափով հիմնավորող կամ առանց նրա արարքում հանցակազմը հավաստող փաստական տվյալների առկայության՝

պարժվում է ազատազրկմամբ՝ առավելագույնը հինգ տարի ժամկետով:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում և ՀՀ քրեական օրենսգրքում տրված չէ «քրեական պատասխանատվության» հասկացությունը, սակայն քրեական իրավունքի գիտության մեջ ընդունված է, որ անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկելը իրականացվում է քրեադատավարական երկու գործողություններով՝ անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշում կայացնելով և նրան մեղադրանք առաջադրելով: Այդ դեպքում անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկող սուբյեկտը քննիչն է նշված գործողությունները կատարելով, ինչպես նաև դատախազը՝ մեղադրական եզրակացությունը հաստատելով: Պետք է նշել նաև, որ իրական քրեական պատասխանատվությունն իրագործվում է դատարանի մեղադրական դատավճռով, ինչի պարագայում քրեական պատասխանատվության ենթարկող սուբյեկտների շարքում դատարանին դիտարկելը ևս հիմնադրվել է:

Ընդ որում, միատեսակ չէ քրեագետների մոտեցումն առ այն, թե որ պահից է անձը համարվում քրեական պատասխանատվության ենթարկվող՝ որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշում կայացնելու, թե մեղադրանք առաջադրելու: Դրանից կախված է նաև այն հարցի որոշումը, թե երբ է ավարտված համարվում քննարկվող հոդվածով նախատեսված հանցագործությունը: Որոշ իրավագետների կարծիքով այն ավարտված է համարվում մեղադրանք առաջադրելու պահից, ոմանք էլ կարծում են նշված հանցագործության ավարտման պահը անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշում կայացնելն է:²

¹ ՀՀ սահմանադրական դատարանի 02.04.2014թ. թիվ ՍԴՈ-1142 որոշումը:

² Տե՛ս, ՀՀ քրեական իրավունք, հատուկ մաս, Ս. Առաքելյան, Ա. Գաբուլյան, Հ. Խաչիկյան և ուր., Երևան, ԵՊՀ հրատ, 2007, էջ 897:

Կարծում ենք՝ քրեադատավարական կամ քրեական օրենսգրքի մակարդակով «քրեական պատասխանատվություն» հասկացության բացակայությունը իրավական անորոշություն է ստեղծում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 336-րդ հոդվածի կիրառման համար: Խնդիրը հատկապես բարդանում է նաև այն պարագայում, երբ քննարկվող հասկացության իրավական նշանակության և բովանդակության վերաբերյալ միասնական չէ մոտեցումը նաև ակադեմիական մակարդակով: Ուստի, իրավակիրառ պրակտիկայում կամայականություններից խուսափելու և քննարկվող հոդվածի միասնական կիրառումն ապահովելու համար «քրեական պատասխանատվություն» հասկացությունը օրենսդրորեն սահմանման կարիք ունի: Ներկայիս իրավական կարգավորման պարագայում անձի համար կանխատեսելի չէ, թե որ պահից է համարվում քրեական պատասխանատվության ենթարկված, ըստ այդմ՝ անհասկանալի է քննարկվող հոդվածով սահմանված հանցագործության ավարտման պահը, ինչպես նաև անորոշ է այդ տվյալ հանցագործության սուբյեկտը:

Այսպիսով, կարծում ենք, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 336-րդ հոդվածը չի համապատասխանում իրավական որոշակիության սահմանադրական սկզբունքին:

Անհատական սահմանադրական դիմումով վիճարկվող հաջորդ քրեաիրավական դրույթի բովանդակությունը հետևյալն է.

Հոդված 349. Ապացույցները կեղծելը

2. Քրեական գործով ապացույցներ կեղծելը հետաքննություն կատարող անձի, քննիչի, դատախազի կամ պաշտպանի կողմից՝

պատժվում է ազատազրկմամբ՝ առավելագույնը երեք տարի ժամկետով՝ որոշակի պաշտոններ զբաղեցնելու կամ որոշակի գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքից զրկելով՝ առավելագույնը երեք տարի ժամկետով կամ առանց դրա:

Ապացույցի հասկացությունը և տեսակները սահմանված են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 104-րդ հոդվածում, որի համաձայն՝

1. Քրեական գործով ապացույցներ են ցանկացած փաստական տվյալները, որոնց հիման վրա օրենքով որոշված կարգով հետաքննության մարմինը, քննիչը, դատախազը, դատարանը պարզում են քրեական օրենսգրքով նախատեսված արարքի առկայությունը կամ բացակայությունը, այդ արարքը կասկածյալի կամ մեղադրյալի կողմից կատարելը կամ չկատարելը և մեղադրյալի մեղավորությունը կամ անմեղությունը, ինչպես նաև գործի ճիշտ լուծման համար նշանակություն ունեցող այլ հանգամանքներ:

2. Քրեական դատավարությունում որպես ապացույցներ թույլատրվում են՝

1) կասկածյալի ցուցմունքները.

2) մեղադրյալի ցուցմունքները.

3) տուժողի ցուցմունքները.

4) վկայի ցուցմունքները.

4') տվյալ գործի մեղադրանքի հետ առնչվող՝ մեկ այլ քրեական գործով կասկածյալի կամ մեղադրյալի կամ ամբաստանյալի ցուցմունքները.

5) դատապարտյալի ցուցմունքները.

6) փորձագետի եզրակացությունը.

7) իրեղեն ապացույցները.

8) քննչական և դատական գործողությունների արձանագրությունները.

9) այլ փաստաթղթերը:

3. Քրեական դատավարության ընթացքում թույլատրվում է օգտագործել միայն այն փաստական տվյալները, որոնք ձեռք են բերվել սույն օրենսգրքով սահմանված պահանջների պահպանմամբ:

Անհատական սահմանադրական դիմումով վիճարկվող նորմի կիրառմանը վերաբերող գործի հանգամանքներով խոսքը մասնավորապես վերաբերում է վկայի ցուցմունքները կեղծելուն: Սույն գործով բարձրացվող իրավական հարցադրումն այն է, թե արդո՞ք վկային ուղղորդելը ցուցմունքներ տալիս ենթադրում է «ապացույցներ կեղծել» հանցավոր արարքի առկայություն:

Հարկ է նշել, որ ապացույցներ կեղծելու հանցակազմի օբյեկտիվ կողմը դրսևորվում է իրական ապացույցները կեղծ, իրականությանը չհամապատասխանող ապացույցներով փոխարինելու մեջ:

Ապացույցների կեղծման հնարքները բազմազան են՝ ջնջում, քերվածք, մի առարկայի փոխարինումը մեկ ուրիշով, իրեղեն ապացույցների ձևափոխում և այլն: Ապացույցներ կեղծելը հնարավոր է ինչպես եղած ապացույցները փոփոխելով, այնպես էլ նոր, կողծ ապացույցներ ներկայացնելով:

Վկայի ցուցմունքների հասկացությունը տրված է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 112-րդ հոդվածում, որի համաձայն՝

Վկայի ցուցմունքները՝ մինչդատական վարույթում, ինչպես նաև դատարանում սույն օրենսգրքով սահմանված կարգով կատարված հարցաքննության ժամանակ գրավոր կամ բանավոր ձևով նրա հաղորդած տվյալներն են:

Ապացույցներ կեղծելու հանցակազմի բովանդակությունից հետևում է, որ հանցակազմի օբյեկտիվ կողմը կարող է դրսևորվել իրականությանը համապատասխանող փաստական տվյալները հետաքննություն կատարող անձի, քննիչի, դատախազի կամ պաշտպանի կողմից ոչ ճիշտ փաստական տվյալներով փոխարինելու և դրանք իբրև ճշմարիտ փաստական տվյալներ ներկայացնելու մեջ: Ընդ որում, ապացույցներ կեղծելու գործողությունը կարող է կատարվել միայն արդեն իսկ

գոյություն ունեցող ապացույցները (դրանցում պարունակվող տեղեկատվությունը) խեղաթյուրելու ձևով: Մասնավորապես, ապացույցներ կեղծելը կարող է դրսևորվել քննչական գործողության արձանագրությունից որոշակի տեղեկատվություն ջնջելով կամ նոր տեղեկատվություն հավելագրելով, գործում առկա իրեղեն ապացույցը մեկ այլ նմանատիպ իրով փոխարինելով, վկայի հարցաքննության արձանագրության մեջ փոփոխություններ կատարելով և այլն: Այսինքն՝ բոլոր դեպքերում ապացույցներ կեղծելու հանցակազմը կարող է առկա լինել միայն օբյեկտիվորեն գոյություն ունեցող իրական ապացույցը թաքցնելու և դրա փոխարեն այլ փաստական տվյալն իբրև իրականություն ներկայացնելու ձևով:

Վկային ուղղորդելու պարագայում, կարծում ենք, ևս առկա է ապացույցներ կեղծելու հանցակազմը: Բանն այն է, որ վկայի հարցաքննության ժամանակ փաստորեն իրականությանը համապատասխանող տեղեկատվությունը, որը հաղորդվում է վկայի կողմից, քննիչի ուղղորդմամբ վկայի կողմից փոխարինվում է իրականությանը չհամապատասխանող՝ կեղծ տեղեկատվությամբ: Այլ կերպ ասած՝ վկան քննիչի ուղղորդմամբ շարադրում է այնպիսի փաստական տվյալներ, որոնք իրականությանը չեն համապատասխանում (կեղծ են), և քննիչն այդ տեղեկատվությունն օգտագործում է որպես ապացույց:

Այսպիսով, կարծում ենք՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 349-րդ հոդվածի 2-րդ մասը, ինչպես նաև դրա իրավակիրառական պրակտիկան իրավական որոշակիության տեսանկյունից խնդրահարույց չեն:

Հարկ է նկատել, որ անհատական սահմանադրական դիմումում անդադարաձ է արվել միայն վիճարկվող հոդվածների իրավական որոշակիության խնդրին և չի հիմնավորվել անձի հիմնական սահմանադրական իրավունքի խախտման առկայությունը: Այս առումով, կարծում ենք, վիճարկվող հոդվածների կամ դրանց կիրառման իրավակիրառական պրակտիկան անհրաժեշտ էր դիտարկել մարդու հիմնական, մասնավորապես արդար դատաքննության իրավունքի հնարավոր խախտման տեսանկյունից:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ Կենտրոնը գտնում է.

- **ՀՀ քրեական օրենսգրքի 336-րդ հոդվածի իրավական որոշակիությունը խնդրահարույց է:**

- **ՀՀ քրեական 349-րդ հոդվածը և իրավակիրառական պրակտիկայում դրան տրված մեկնաբանությունը համապատասխանում է ՀՀ սահմանադրությանը:**